

A szerb uralomnak a bácskai magyarok nyelvére tett hatása.

(Folytatás)

A diáknyelvvél kapcsolatban kell tárgyalnunk még egy nyelvi jelenséget, amely azonnal szembetűnik akkor, ha szerb középiskolát végzett egyénnel görög vagy római művészetéről, vagy irodalomról beszélünk. A magyar középiskolát végzettek annak megfelelően, hogy a magyar nyelvben a klasszikus nevek nominativusi alakját használjuk, minden alkalommal *Ovidius-t*, *Pindaros-t*, *Achilles-t*, *Sokrates-t*, *Euripides-t*, *Herodotos-t*, *Perikles-t*, *Julius Caesar-t* emlegetnek. Ezzel szemben a szerb nyelvben hasonlóan a német nyelvhez, a klasszikus neveknek nem a nominativusi, hanem a tőalakját használják. A megszállás alatt az iskolákban a történelemoktatás szerb nyelven folyt, ennek megfelelően mindazok, akik a történelmet a megszállás alatt tanulták, még ma is *Ovid-ről*, *Pindar-ról*, *Achill-ről*, *Aristotel-ről*, *Sokrat-ról*, *Euripid-ről*, *Herodot-ról*, *Perikle-ről*, *Julije Caesar-ról* beszélnek és bár megfigyelhető, hogy a magyar iskolák hatása alatt ezek a jelenségek napról napra szűkebb és szűkebb körre korlátozódnak, teljesen még mindig nem tűntek el.

Ókori történelmet voltam kénytelen tanítani valahol lent, Ó-Szerbiában. Legnehezebb feladat volt számomra megszokni, hogy a neveknek csak a tőalakját kell használni és nem a teljes nominativusi alakot, amint azt annakidején a magyar tan nyelvű középiskolában tanultam és megszoktam. Természetszerűleg tökéletesen nem tudtam uralkodni nyelvemen és megtörtént, hogy iskolalátogatás alkalmával az inspektor figyelmeztetett, mert diákjaim egyik-másik görög, vagy római nevet helytelenül használták. Amint tehát éveken keresztül sem tudtam teljesen megszokni, hogy a klasszikus neveknek csak a tőalakját használjam és ki-kicsúszott a nominativusi alak, ugyanúgy valószínűleg hosszú éveken keresztül, a szerb megszállás egyik utóhatásaként a felszabadult délvidékiek nyelvében minduntalan felfel fognak bukkanni a klasszikus nevek tőalakjai.

A megszállás alatt a magyar diákság egész különös életet élt. Különösen az első tíz esztendő leforgása alatt, amikor még a szerbesítés nem tudott tökéletes eredményt elérni, amikor még

a magyar diákok többsége még akkor is magyarul gondolkodott, amikor szerbül beszélt, gyakran megtörtént, hogy tréfából egy-egy nótát úgy állítottak össze, hogy az egyik sor magyarul, a másik szerbül hangzott. Ezek a nóták természetesen nem voltak arra alkalmasak, hogy a tanári kar és az igazgató előtt énekeljék, de távol, kint a játszótereken, labdarúgópályán, vagy a magánlakások szobáiban, gyakran hangzottak fel. Följegyeztem ezek közül a nóták közül is néhányat, amelyek azóta teljesen eltűntek, ma már nyomuk sincs a diákság körében, ha csak ennek megfelelően most a szerb és bunyevác diákok nem szerkesztenek olyan nótákat, amelyekben egy-egy sort magyarul énekelnek.

Világháborús nóta volt, melyet katonáink gyakran énekeltek: „Van nekem egy szép szeretőm, göndörhajú barna lány. De az anyja, az a csalfa, mindenáron meg akarja tiltani, hogy nem szabad az ő lányának suszterlegényt, bádogost, kéményseprőt szeretni.“ Ezt a nótát a becskerekai diákok szigorú igazgatói rendelkezés után, mely a korzón való sétálást megtiltotta, a következőképpen alakították át és énekelték: „Van nekem egy szép szeretőm, göndörhajú barna lány. De a diri, az a marha, mindenáron meg akarja tiltani: *ně szměmo sza děvojkama na korzó szě sětati.*“ (< ne smemo sa devojkama na korzu se šetati), azaz „nem szabad a leányokkal a korzón sétálnunk“. Mondanom sem kell, hogy a felsőbbbséggel ilyen módon való ujjathúzás mindannyiunknak nagyon tetszett és zengett is ez a nóta minden összejövetelünkön. Kedves emléke volt a becskerekai diákoknak, amikor egyszer, hosszú évek után, a régi magyar gimnázium még életben maradt tanáraival beszélgetve megtudtuk, hogy a tanári kar nagyon jól ismerte ezt a nótánkat és maguk is sokat nevettek rajta.

Meleg szeretet csendült ki abból a nótából a tanári kar egyik-másik tagja felé, amelyet az egyik operettből tanultak meg a diákok s amelyet a következőképpen alakítottak át: „A *proziwnik* csupa zeka, csupa zeka, teleírta Kozma Gyula, Kozma Gyula.“ Ezt „A dolmányom sárga pitykés“ dallamára énekelték és a tanári kar, amikor tudomására jutott a dolog, leplezetlen írgységgel tekintett a megénekelt Kozma tanárra, aki még ma is él és mint a nagybecskerekai magyar gimnázium igazgatója vezet, tanítja a város magyar ifjúságát, hogy a felszabadulás után könnyebben kapcsolódhassanak be a magyar iskolákba.

Ilyen nótát természetesen nemcsak a diákok csináltak, hanem a messze idegenben katonáskodó magyar fiúk is. Legyen ide iktatva egy ilyen nóta is, jeléül annak, hogy a magyar diákok és a magyar katonafiúk valamikor idegenajkú tanároktól tanultak, illetőleg idegen komandóra gyakorlatoztak. A nóta, amelyet messze, lent a Balkánon énekeltek a magyar bakák, a kö-

vetkező: „Esik eső, *bláto jē nā pútu*, barna kislány *szēdi u kapútu*. Sírva mondja: *szlátká mojá nánē, odnéli mi rózsám u kátánē*.“ A közbeeső szerb részeknek a következő a magyarázata: *bláto jē na pútu* (< blato je na putu) ‚sár van az úton‘, *szēdi u kapútu* (< sedi u kaputu) ‚ül a kabátban‘ *szlátká mojá nánē odnéli mi rózsám u kátánē* (< slatka moja nane, odneli mi rózsám u katane) ‚édesanyám, elvitték a rózsám katonának‘. Sajnos nem vagyok annyira zeneértő, hogy meg tudnám mondani, vajjon a dallam, amelyre ezt a szöveget énekelték magyar nóta, vagy szerb eredetű volt-e.

Az „Az egy ablaknál állj meg cigány“-t egy magyar társágban a következőképpen hallottam énekelni: „Egy ablaknál *sztoj ti* cigány, úgy muzsikálj, *nēk plácsē táj* szép leány“ stb. Az érdekesség ebben az, hogy szinte fölváltva használja a szerb és magyar szavakat és mégis az eredeti szöveghez teljesen hű marad, de hogy a szerb nyelvet rosszul beszélők teremthették meg ezt a nótát, arra bizonyíték, hogy a szép leány kifejezés előtt a *taj* szerb névmást hímnemben használták, mert nőnemben *ta* kellene, hogy legyen.

Egy másik hasonló nóta, melyet külvárosok kiskocsmáiban lehetett hallani különböző városokra is alkalmazva, a következő: „Becskereki kisasszony, *noszilá sēsírú*. Az anyja ül a piacon, *prodájē krompirá*.“ Azaz ‚becskereki kisasszony kalapot hord ugyan, pedig az anyja kint ül a piacon és krumplit árul‘. A nagyratörésnek és a fölfelé kapaszkodásnak a gúnyverse ez, mely a többnyelvű városokban keletkezhetett.

Katonanyelv.

A magyar fiúkat a megszállás első éveiben nem vitték el katonának. Azonban az első 2—3 esztendő leforgása után már kiterjesztették a magyarokra is a hadköteleességet és akkor már tekintet nélkül arra, hogy melyik társadalmi réteghez és milyen nemzetiséghez tartozott, éppen úgy kellett mindenkinek katonáskodnia, mint a szerbeknek. A szerbek hamarosan rájöttek arra, hogy a katonaság egyike azoknak az intézményeknek, amely az iskolák mellett legtöbbször tehet a nemzeti kisebbségek elszorítására. A magyar nyelvtudomány már régen rámutatott arra, hogy a német kommandó alatt a közösöknél szolgáló magyar fiúk mennyi német kifejezést vettek át a magyarba. A szerb nyelvből a magyar katonafiúk szintén nagyon sok kifejezést, nagyon sok szót vettek át. Ezek a szavak minden jugoszláv katonaviselt ember által közismertek és közhasználatúak voltak, de viszont a magyar köznyelvbe csak aránylag nagyon kevés jutott be. A köznyelvi átvételektől ezek a katonai kölcsönszavak anynyiban különböznek, hogy a köznyelvből egy-egy vidékbe-

liek, vagy egy osztályhoz tartozók vették át és használták, a katonaiakat pedig csak a katonaviseltek, tekintet nélkül arra, hogy hová valók és milyen osztályhoz tartoznak.

A katonafiúk által a magyar nyelvbe átvett szerb kölcsön-
szavak közül legismertebbek és legáltalánosabbak a ruhadarabok
nevei voltak. Ezeknek némelyikét az azóta honvédségünkhöz át-
képzésre bevonult magyar fiúk még mindig használják. Így a
,bakancs' jelentésű *cokula* (< *cokula*) még ma is járja. Már rit-
kábban használják a ,blúz' jelentésű *koporán* (< *koporan*) és a ,ka-
tonasapka' jelentésű *sajkacsá* v. *sajkacsa* (< *sajkača*) szavakat.
Szinte teljesen eltűnt a katonai télikabát jelentésű *sinjel* (< *šinjel*)
szó. Érdekes, hogy a *nadrág* helyett sohasem vagy csak nagyon rit-
kán használták a szerb megfelelőt, a *csáksir-t* (< *čakšire*). Az
uvijácsi v. *uvijács* (< *uvijači*) az a szalagalakú, feltekerhető láb-
szárvédő volt, amelynek a régi osztrák-magyar hadseregben
Wickelgamaschen volt a neve. Az érdekessége az *uvijácsi*-nak az,
hogy az *uvijácsi* a szerb nyelvben többszámban volt használ-
tos, amelyből a magyar fiúk egy új magyar nominativust vontak
el, *uvijács* alakban. A ,derékszij' jelentésű *opászács* (< *opasač*)
szintén egyike volt a sokat használt és néha még ma is alkalmaz-
zott felszerelés-neveknek. Szinte teljesen kiveszett a ,pokróc v.
takaró' jelntésű *tyébě* (< *ébe*). A ,kenyértarisznya'-t, sőt a kü-
lönböző műszerek és szerszámok vízhatlan vászontokját egyaránt
nevezték *torbá*-nak és *torbicá*-nak (< *torba*, *torbica*). A *torba* és
torbica ragozatlan alakja *torbá* és *torbicá* is lehetett. A *torbicá*
tulajdonképpen kicsinyítő képzős alakja a ,tarisznya' jelentésű
torbá-nak. A felszerelési tárgyak közül már nem voltak ilyen
általánosan használt szavaink, de külön fel kell hívnom a
figyelmet a *csuturicá*-ra (< *čuturica*), melynek jelentése ,kato-
nai kulacs', továbbá a ,csajka' jelentésű *porcijá* (< *porcija*) szó-
ra. Mindkettő ma is használatos a honvédséghez bevonultak kö-
zött. A ,szalmazsák' jelentésű *szlámuricá* (< *slamarica*) és az
,acélsisak' jelentésű *šlemm* (< *šlem*) szavak már ritkábbak vol-
tak.

A főszerelési tárgyak után leggyakrabban használt kifeje-
zések a katonai rend- és rangfokozatok nevei voltak. Érdekes,
hogy a *káplár* és a *kapitány* helyett nem vettük át a megfelelő
szerb szót, vagy ha átvettük, azt csak a lehető legritkábban hasz-
náltuk, tehát a *káplár* mellett csak nagyon ritkán hallhattuk a
káplár (< *kaplar*) szót és a *kapitány* mellett hasonlóképpen
csak nagyon ritkán emlegették a *kapětán-t* (< *kapetan*). A *káplár*
mellett azonban a magyar fiúk is gyakran használták a
káplár szó vocativusát: *kápláré*. A *káplár* után következett a *pod-
nárédnik* (< *podnarednik*), jelentése ,alörrmester'; megfelel kö-
rülbelül a magyar szakaszvezető rangjának. Például: „Na Jóska,
mikor leszel *podnárédnik*?“ A *nárednik* (< *narednik*) jelentése
,örrmester', az az altiszti fokozat volt, amelyet legénységi sorból

magyar fiú a lehető legritkább esetben tudott csak elérni.

Érdekes, hogy a jugoszláv hadseregnél az úr megszólítás csak a *nárédniktől* fölfelé illette meg a katonai előljárókat. Úgy a *nárédnikről*, mint a *podnárédnikről* rengeteg vice és rengeteg tréfa forgott közzsájon a katonaságot viseltek, sőt a civil lakosság között is. Így pl. azt mesélték, egy anyának három fia volt és ezek közül kettő okos, a harmadik *podnárédnik* volt. Egy másik mese szerint a *nárédnik*, amikor az altiszti bálba készült, megkérdezte az önkéntest, hogy vajjon elég jól néz-e ki. Mire az önkéntes azt felelte, hogy olyan jól néz ki, mint egy idióta. Erre a *nárédnik* szomorúan jegyezte meg, hogy mi haszna abból, hogy idiótának néz ki, amikor alig van néhány dinár a zsebében. Egy más alkalommal a *podnárédnik* a falusi legényt ugráltatta és megszólította alaposan, s utána megkérdezte: „Ugy-e micsoda *láff* vagyok én?” *Láff* (< laf) ,oroszlán‘ (v. ö. diáknyelv). Erre a magyar baka elismerőleg bólintott. Tekintettel arra, hogy a nagyon elismerő bólongatás gyanús volt a *podnárédnik* előtt, megkérdezte vitézünket, hogy látott-e már egyáltalában oroszlánt, mire a közvitéz őszintén bevallotta, hogy látni ugyan látott, de csak képen. Tovább kérdezte a szerb altiszt, hol látta képen az oroszlánt, nagy volt aztán a megdöbbenése a *podnárédniknak*, amikor azt hallotta, hogy a magyar legény a falusi templom egyik freskóján látott *láff*-ot, amint Krisztus Urunk annak hátán belevágol Jeruzsálembé.

A legalacsonyabb tisztí rang a jugoszláv hadseregben a *potporucsnik* (< potporučnik) volt. Szórol szóra a jelentése: ,alhadnagy‘. Hogy valaki *potporucsnik* lehessen, ahhoz előbb egy tartalékos tisztí iskolában 9 hónapot kellett szolgálnia és a kilencedik hónap végén igen szigorú vizsgát kellett letennie. Ezen a vizsgán első időben a magyar fiúk általában elbuktak, s ez egyértelmű volt azzal, hogy rang nélkül, vagy legjobb esetben *podnárédniki* ranggal voltak kénytelenek megelégedni. A huszas évek vége felé és a harmincas években egészen addig, amíg a háborús idők közeledte nem vált fenyegetővé, magyar fiúk is könnyen letehették ezt a vizsgát. A pontos folyamat ez volt: Hat hónapi szolgálat után lett a tartalékos tisztíiskola növendékeiből *káplár*, újabb két hónap után *podnárédnik*, majd a vizsga letétele után *nárédnik*; tehát a tartalékos tisztíiskolát sikeres vizsga letétele után mint *nárédnik* hagyta el a tisztjelölt. Egy év leforgása után két hónapi hadgyakorlatra hívták be, amelyet mint *nárédnik* szolgált végig és nemsokára a kéthónapi hadgyakorlat eltelte után szokott megérkezni a *potporucsniki* kinevezés.

A következő rangcím *porucsnik* (< poručnik) ,hadnagy‘ volt. Elméletileg minden *potporucsnikból* újabb kéthónapi hadgyakorlat után lehetett *porucsnik* is. A gyakorlatban azonban a *potporucsnikokból* szigorú rostálás után válogatták ki azokat,

akiket további előléptetésre szántak. Maga az a tény, hogy a *porucsnik* szükség esetén századparancsnok is lehetett, óvatossá tette a jugoszláv állam katonai irányítóit és vigyáztak arra, hogy kit érdemesítenek erre. A *porucsnikból* újabb rostálás után megint csak újabb két havi hadgyakorlat és az ezt követő vizsga letétele után lehetett II. osztályú kapitány, amely pontosan megfelel a magyar századosi rangnak. Tartalékos tisztek közül magyar legritkább esetben érhette el ezt a rangot és nem tudok rá példát, hogy ezen túl valaki I. osztályú kapitány lett volna. A legmagasabb rang, melyet tartalékos elérhetett, a *major-i* (< *major*) ,őrnagy' rang volt.

Az ,alezredes' *potpukovnik-nak* (< *potpukovnik*) nevezték. Az ,ezredes' pedig *pukovnik* (< *pukovnik*) volt. Az ezen fölüli tábornoki rangnak három fokozata volt. Volt *brigádni gēnērāl* (< *brigadni general*) ,dandár-tábornok', *divizijszki gēnērāl* (< *divizijski general*) ,hadosztály-tábornok' és *ūrmijszki gēnērāl* (< *armijski general*) ,hadsereg-tábornok'.

Ha pedig már a különböző rangfokozatokat így felsoroltam, legyen szabad a különböző rangon kívüli előjárók neveivel is néhány sorban foglalkozni. A bármilyen rangú és rendű vezetőnek általában *sztārēsina* volt a neve. A *sztārēsina* (< *starešina*) jelentése ,feljebbvaló'. A legkisebb feljebbvaló a *szobni sztārēsina* (< *sobni starešina*) ,szobaparancsnok' volt. Hasonlóképpen sokat emlegették a *szprovodnik*-ot (< *sprovodnik*) ,vezető'-t, aki rendszerint egy-egy utazó csoport vezetője volt. Pl. Amikor mind útra készen voltunk, kiszólitottak engem, hogy én legyek a *szprovodnik*. A következő, már a szolgálatra vonatkozó rang, melyet elérhetett a legalacsonyabbfokú is, a *rāzvodnik* (sztrázső) (< *razvodnik*) ,örvezető'. A jelzett szó képzettartalma teljesen a jelzőhöz tapadt. V. ö. *lyúta*. Ennek az volt a tiszte, hogy a *sztrāzsa* (< *straža*) elhelyezéséről és felváltásáról gondoskodjék. Ha váratlanul egy újabb őrhelyet kellett szervezni, akkor a *sztrāzsa*, azaz az ,őrség' kapott egy *dodātāk*-ot (< *dodatak*), azaz ,ráadást', akit aztán erre az újonnan szervezett őrhelyre kellett felvezetnie a *rāzvodnik-nak*.

A századok parancsnokai voltak a *komandīr*-ok (< *komandir*). A zászlóaljparancsnoktól fölfelé a katonai egységek parancsnokai *komāndānt*-ok (< *komandant*) voltak.

A legkisebb katonai egység a *dēsžētina* (< *desetina*) ,tized' volt. Ez, mint a neve mutatja, tíz emberből állott. A következő egység a ,szakasz' jelentésű *vód* (< *vod*) volt, amely rendszerint négy *dēsžētina*ból állott. Három, vagy négy *vód* alkotott egy *csētā-t* (< *četa*) ,század'. Legalább három *csēta* alkothattott egy *bataljon-t* (< *bataljon*) ,zászlóalj'. A következő egység a *pūk* (< *puk*) volt. Ennek a pontos megfelelője a magyar ,ezred'. Több ezred alkotott egy *brigādāt* (< *brigada*) ,dandárt'. Ennél nagyobb

egység volt a *divizija* (< divizija) ‚hadosztály‘, a legnagyobb katonai egység pedig a jugoszláv hadseregben az *ármija* (< armija) ‚hadsereg‘ volt. Használták még a magyar fiúk az *észkadron* (< eskadron) szót is, amely a tüzér- vagy huszárezred egy osztágát jelentette és a *batérija* (< baterija) ‚üteg‘ kifejezéseket is, azonban ezek elterjedtség tekintetében meg sem közelíthetik az előbbieket, mert csak azok használták és ismerték, akik a tüzéreknél vagy huszároknál teljesítettek szolgálatot.

A gyalogságot *pėsádija*-nak (< pešadija) nevezték, a gyalogos neve pedig *pėsák* (< pešak) volt. Természetes, hogy amint a magyar hadseregben az egyik fegyvernem a másiknak csúfnevet ad, úgy ez a jugoszláv hadseregben is megvolt, ahol a gyalogos bakákat *prásinar* (< prašinar) csúfnévvel illették. Ez annyit jelent magyarul, mint ‚porozó‘, amivel azt akarták kifejezni a lovon járó és harcoló alakulatok, hogy a *pėsák* porban csúszik és mászik. A ‚lovasság‘ neve *konyica* (< konjica) volt. A ‚lovás, vagy a huszár‘ *konyánik* (< konyanik) már nem volt olyan nagy mértékben elterjedve, mert a jugoszláv hadseregben aránylag nagyon kevés huszárezred volt és aránylag véve a magyarok elég kis számmal szolgáltak ezekben a huszárezredekben. A ‚géppuskások‘ neve *mitraljezác* (< mitraljezac) volt és a ‚szanitéceket‘ *bolnicsár*-nak (< bolničar) nevezték. A *bolnicsároknak* volt egy csúfnevük, a *grobár* (< grobar), mely ‚sírásót‘ jelent. Pl. ‚Kikérem magamnak, nem vagyok *grobár*, hanem *bolnicsár*.‘ A nem harcoló alakulatokat, vagy könnyűszolgálatosokat általában *neborác* (< neborac) névvel jelölték. Ezek fegyveres kiképzése minimális volt; raktári, irodai és más hasonló munkára használták fel őket.

Ahogy minden szerb családnak megvan a maga *szlává*-ja, úgy minden ezrednek, *púknak*, szintén megvan a maga *pukovszkú szlává*-ja (< pukovska slava). Ilyen alkalmakkor fényes ünnepeket rendeztek, melyek során a zenészóra betanult *párúdni márs-ot* (< paradni marš) ‚díszmenetet‘ is bemutatták a megjelent előkelőségeknek. Ilyenkor aztán persze a legénységi állományúak is nagyszerű kosztot kaptak, sőt még bort is adtak nekik. Amíg az ünnepek tartottak, amíg a pópák az ezred szentelt kalácsát megszegették, az egész ezred *mirnó*-ban (< mirno) ‚vigyázz‘-ban állott. A vendéglátó házigazda ilyenkor a *komándánt pukú* (< komandant puka), azaz az ‚ezredparancsnok‘ volt, ami annyit jelentett, hogy ő volt a *domátyin* (< domaćin); ennek a jelentése: ‚házigazda‘. Az ünnepek lezajlása után egész nap nem volt foglalkozás, tehát *volyno* v. *vojno* (< voljno) volt, ami annyit jelentett, hogy mindenki szabadon tehetette, amit akart. A *volynónak* volt még egy válfaja, a *ná-mėsztu volynó* (< na mestu voljno) ‚pihenj, de a helyeden maradj‘, elmozdulnod nem szabad. A vezényszavak közül a sorakozó jelentésű *zbor* (< zbor)

volt a legelterjedtebb a magyar fiúk között. Ha a *zbor-t* fújták, akkor *sztroj*-ba (< stroj) „sorba” kellett állni az egész *csētának*. A fölkelési jeladást, vagy ébresztőt *usztájányē*-nak (< ustajanje) nevezték. A felöltözés után várták a legények a *dorucsák*-ot (< doručak) „reggelit” és várták az *obznáná-t* (< obznana) azaz a „foglalkozásra készülődés jeladását”. A lefekvésre megadott jelt, vagy takarodót *pověcsērjē*-nek (< povečerje) nevezték. A lefekvés után, amikor már édesdeden elszunnyadtak, gyakran volt *uzbuna* (< uzbuna) azaz riadó. Nem mondhatnám, hogy az *uzbuna* kedvelt katonai foglalkozások közé tartoznék.

Amikor a napi foglalkozást befejezték, még egyszer *zbor-t* fújt a *trubács* (< trubač) „kürtös”, de ezen a sorakozáson már mindenki a *porcijá*-val (< porcija), azaz a „csajkával” jelentkezett, mert a *molitvá* (< molitva) „ima” elmondása után rögtön a *věcsērā* (< večera) „vacsora” következett. A vacsorára csak olyan ételt kaptak a magyarok, melyeket azelőtt is ismertek. De ezek közül több ételnek a szerb neve közhasználatúvá vált a magyar katonafiúk között és megtartották a szerb ételnevek egy részét még katonaságuk után is. Ezek közül az ételnevek közül meg kell említenem a *paszúj* (< pasulj) szót; ez a mi vidékünkön szerbektől való újabb átvétel a régebbi bab helyett. A *pirinács* (< pirinač) „rizs”, a *kupusz* (< kupus) „káposzta” volt. Ezekben az ételekben, amelyek sem főzelékek, sem levesek nem voltak, mindenki egy darabka húst kapott. Ennek a neve *párcsē* (< parče) volt. Az ebéd rendszerint hasonló ételekből állott. Reggelire azonban néhány érdekes balkáni specialitással kellett megismerkednünk. Ilyen volt a *cicvara* (< cicvara) „turóból és kenyérdarabkákból készített étel”, a *popara* (< popara) „zsíros vízben főtt kenyérdarabkák”, továbbá a *prója* (< proja), ami nem lenne más, mint „kukorica-málé”, de sajnos, az a katonai *prója* mégis valami egészen más volt, de hogy mi, arra nagyon sok katonaviselt embert megkérdezve sem tudtam kielégítő feleletet kapni. Mindezeket az ételket a *kuvár* (< kuvar) „szakács” készítette el. A szakácsnak a beceneve *kurvár* volt. Érdekes jelenség, de ahol csak lehetett, magyar fiú volt a *kuvár*. A magyar *kuvárokat* minden *csētánál* nagyon szerették és mindig példaként állították a többi *kuvárok* elé. Az esti lefekvés alkalmával előírás szerint kellett mindenkinek a ruháját összhajtogatni. Ebből a műveletről vettek át egy szót a magyar katonafiúk, ugyanis a nadrágot hat *ivicá*-ra (< ivica) kellett összehajtatni, azaz úgy, hogy a vasalás éle hat vonalat mutasson. Megjegyzem, hogy a fölkeléskor az ágyat úgy kellett megvetni, hogy éles élt, azaz *ivicát* mutasson minden oldalán. A lefekvés után a *cokulá-k* (< cokula), azaz bakancsok kikerültek a folyosóra és mindenki a „faszandál” jelentésű *nanulá*-ban (< nanula) volt kénytelen járni. A „folyosókon”, azaz a *hodnik*-okon (< hodnik) „tűzörököt” *pozsárni* (< požarni) állítottak fel, akiknek feladatuk az volt, hogy a folyosón

függő fegyverekre és különböző más felszerelési tárgyakra felügyeljenek. A *pozsárcsízni* magyar igeképzővel képzett ige, melynek a jelentése 'tűzörkődött' volt. Minden *pozsárni* két óránként kapott váltást. A váltás szerb neve *szmēnū* (< smena) volt. Volt első, második stb. *szmēna* és mindenki azt szerette volna, hogy vagy az első, vagy az utolsó *szmēnát* kapja meg, mert ha valaki második, vagy harmadik *szmēnát* kapott, az azt jelentette, hogy kétórai, vagy négyórai alvás után felköltötték és akkor kellett a tűzörséget ellátni. Viszont aki az utolsóelőtti *szmēnát* kapta, az két órával a fölkelés előtt feketett vissza, amikor már az álom szeméből egészen kiment és a legtöbbször nem tudott újra elaludni. A szolgálatban levőket közös szóval *dēzsúrni*-nak (< dežurni) nevezték. Volt *dēzsúrni mlágyi* (< dežurni mladji) 'fiatalabb szolgálatos', ez rendszerint egy élelmesebb, vagy ügyesebb közkatona volt. A *dēzsúrni sztárijj* (< dežurni stariji) az 'idősebb szolgálatos' már káplár, vagy podnárednik volt. Ezeken kívül volt még minden csétában egy *dēzsúrni oficir* (< dežurni oficir) 'napos tiszt' is. A *dēzsúrni* szót még a következő összetételekben is használták, bár sokkal ritkábban, mint az előbb említetteket: *dēzsúrni csētni* (< dežurni četni) 'század-napos' *dēzsúrni bataljonszki* (< dežurni bataljonski) 'zászlóalj-napos', *dēzsúrni kászárnszki* (< dežurni kasarnski) 'kaszárnya-napos', *dēzsúrni garnizónszki* (< dežurni garnizonski) 'helyörség-napos'. Meg kell jegyezni, hogy *dēzsúrni garnizónszki* helyett a magyarok nagyon sokszor azt mondták, hogy *garziónszki dēzsúrni*. Pl. „Gyerünk haza, mert nincs *dozvolá*-m (< dozvola) 'engedély', és félek, hogy bevisznek a *garziónba* és odakerülök a *garziónszki dēzsúrni* elé." Rendszerint az ilyen alkalmakkor a városban cirkáló *patróla* (< patrola) 'járőr' fogta el és kísérte be a *dozvola* nélkül városban csatangoló katonákat. A *patróla* szó érdekessége az, hogy a magyarok valamikor, még a világháború alatt használták ezt a szót *patról* alakban. Tehát a világháborús katona még *patrólba* ment, míg a jugoszláv hadsereget kiszolgált magyar — *patrólába*. A *dozvolának* a megszerzése minden katonának sokat jelentett. Ezért mindenki igyekezett jóbarátságot tartani a *tyátó* v. *csátó*-val (< čato) aki a 'századirodában volt írnok', mert a *tyátótól* függött, hogy kinek a *dozvoláját* íratja alá a *komandírral*. Voltak lelkiismeretlen *tyátók*, akik egész csinos keresethez jutottak áltál, hogy kegyeiket áruba bocsátották.

A 'század' azaz *csēta* legmagasabb embere volt a *csēlni* (< čelni) azaz az 'élenálló'. Ugyanis sorakozáskor a *csēlni* mindig elsőnek állott fel és az összes többiek hozzáigazodtak. Ezt az 'igazodást' *rávnányē*-nak (< ravnanje) mondták. A *csēlni*, tekintettel arra, hogy különbözően a dalmátok között nagyon sok magasnövésű ember volt, legtöbbször 190 cm. körüli magasságot is elérte. A *csēlninek* az ellentéte volt a *pikávác* (< pikavac), vagy többes számban *pikávci* (< pikavci). Ennek szóról szóra a je-

lentése ‚cigaretta-csikni‘, természetesen a kisművésűek nem igen örültek annak, ha ezzel a névvel tisztelték meg őket. A kisművésűeknek volt még egy másik csúfnevük is: az ‚ász‘ (kártya-ász) jelentésű *kéc* (< kec). Tehát ha *ravnányē* volt, a század elől a *csēlnivel* és a hozzá hasonló magas társaival kezdődött, míg a *pikávcik*, vagy *kécek* zárták be a sort. A kövér embereknek a csúfneve a jugoszláv hadseregben *bumbár* (< bumber) volt. Ennek a jelentése tulajdonképpen szóról szóra: ‚pöszméh‘; de mert a pöszméh a többi méhekhez képest, vastag, kövér, azért átvitt értelemben a jugoszláv hadseregben az a jelentése támadt ‚kövér, azaz dundi‘. Azokat viszont, akik a külsejükre kínos gonddal ügyeltek és igyekeztek mindig kinyalt, kicsinosítottnak tűnni, *kicos*-nak (< kicoš) nevezték. Ennek a pontos jelentését nehéz visszaadni, talán a ‚nyalka‘ felel meg legjobban. A tiszték nagyon vigyáztak arra, hogy a legénységiek haja ne nőjön hosszúra. A *kicosok* rendszerint igyekeztek megszökni a borbély elől, de a tiszték az ilyen *kicosok* hajába hosszú ‚kopasz stráfot‘, *tyělát* (< écla) nyírtak.

A tartalékos tisztiiskolában a tisztjelölteket mindaddig, amíg valamilyen sarzsít nem kaptak, *gyák*-nak (< djak) hívták. Ennek a jelentése: 1. ‚diák‘, 2. ‚önkéntes‘, vagy a mai terminológiával élve ‚karpaszományos‘. A *gyákoknak* nem kellett piszkos munkát végezni, erre mindig voltak ott *prikomándú*-k (< prikomanda), szóról szóra ‚mellévezényeltek‘, mely szó megfelel a magyar ‚küldönc‘-nek. A ‚tishti legény‘ vagy ‚csicskás‘ neve *poszilni* (< posilni) volt. Jellemző, hogy a legjobb tishti legények mindig a magyar és a német borbélylegények voltak. A ‚szobaügyeletest‘ *rēdār*-nak (< redar) hívták.

A tartalékos tisztiiskolában a tantárgyak a következők voltak: *borbēna obuka* (< borbena obuka) azaz ‚harcis oktatás‘, *gágyányē* (< gadjanje) ‚céllovészet‘, *nāsztiuvā gágyányā* (< nasztava gadjanja) ‚célzás-tanítás‘, *rātñā szluzsba* (< ratna služba) ‚hadiszolgálat‘. Általában véve a kiképzés neve *obuka* (< obuka) volt. A tantárgyaknak a tanítása a ‚tanteremben‘, azaz az *ucsionicá*-ban (< učionica) történt. Ezzel szemben a gyakorlatot, azaz a *vēzsbát* (< vežba) a gyakorlóterén *vēzsbáz*-ták. A *vēzsbának* magának két jelentése is volt. Első jelentése ‚gyakorlat‘, azaz a napi foglalkozásnak volt a neve, a második jelentése pedig az elterjedtebb ‚hadgyakorlat‘. Ennek az az oka, hogy a napi foglalkozásra volt még egy közhasználatú szó, a *zanimányē* (< zanimanje). Ezért a *vēzsbá* háttérbe szorult és inkább ‚hadgyakorlat‘ jelentésben vált közhasználatúvá. Ilyen esetekre a magyar nyelvben nagyon sok példát tudunk felhozni: ha egy fogalomra két szavunk is van és az egyik mást is jelenthet, akkor feltétlenül jelentésmegosztás következik be. (V. ö. Koporsó, láda és szekrény. Cs. Sebestyén Károly: MNy. XXIII. 201–205.)

A 'tüzér' neve *topdzsija* (< topdžija) volt. Az ágyú 'tűz-irányzóját' *sztrélyács*-nak (< streljač), a 'lőteret' *sztréliszte*-nek (< streliszte) nevezték. A 'trén' neve *vozár* (< vozar) volt, de *vozárnak* nevezték néhol a kocsist is, bár ennek a rendes neve *vozács* (< vozač) volt.

A 'tengerésznél' *mornárica* (< mornarica) kevés magyar gyerek teljesíthetett szolgálatot, tehát ennek megfelelően sokkal ritkábban használták a 'tengerész' jelentésű *mornár* (< mornar) kifejezést. A 'tengeralattjáró' jelentésű *podmornica* (< podmornica) szót sem annyira az ott szolgálatot teljesítőktől vették át a magyar katonaviselték, mint inkább azokból az oktatásokból, melyekben katonai előljáróik kiképzés alatt részesítették őket, s amelyek nagyon gyakran ismertették a jugoszláv tengerészet különféle szervezeteit.

Ha valaki megbetegedett és orvosi vizsgálatra akart kerülni, akkor ugyanúgy, ahogy a honvédségnél 'gyengélkedőre' jelentkezik, *lőkárszki*-ra (< lekarski) jelentkezett. A *lőkárszki* az *ambulántá*-n (< ambulanta) zajlott le és amennyiben a *lőkár* (< lekar) azaz 'orvos' úgy találta, hogy tényleg beteg, vagy gyengélkedő az illető, akkor *postěda*-ban (< pošteda) részesítette. A *postěda* pontos jelentése 'kimélet'. A szerb *postěditi* (< poštediti) igéből képzett főnév. A *postěda* lehetett *sztroga postěda* (< stroga pošteda) azaz 'szigorú kimélet', amikor az illetőt semmi néven nevezendő munkára nem volt szabad igénybe venni és ki sem vonulhatott, vagy egyszerű *postěda*, amikor csak a foglalkozás nehezebb része alól volt felmentve. A 'munkásszázadoknál' *radnicska csěta* (< radnička četa) nagy úr volt a *postěda*, hiszen az állandó és nehéz erődítési munkálatoknál a kubikus munkát végző magyarok nagyon megszenvedték az esőben, sárban, nap-sütésben való pihenés nélküli munkát. 1940 nyarán az Újvidéktől északra fekvő Szőregpuszta telepés községben teljesítettem katonai munkaszolgálatot. Itt tapasztaltam, hogy volt magyar baka, aki csak azért húzatta ki fogát, hogy egy, vagy kétnapi *postědát* kapjon s a kiméletlen és hajszott munka terhétől legalább erre az időre megszabaduljon. Szőregpusztát akkor *Szirig*-nek (< Sirig) hívták és *dobrovolyác*-ok (< dobrovoljac) (a világháborúban az osztrák-magyar területről a szerb hadsereghez átszökött önkéntesek) lakták. Ma Bukovinából hazatelepített székelyek laknak ott, Hadikvárának hívják, de a *postěda*, amelyért fogát húzta ki néhány magyar, még itt-ott ma is használatos a honvédséghez bevonultak között is.

(Folyt. köv.)

Bogner József.